

České Budějovice: (ne)viditelná místa

Badatelská otázka

Jaké důvody ovlivnily proměnu veřejných prostranství v Českých Budějovicích?

záměr procházky, základní popis

Procházka vede účastníky pěti veřejně přístupnými lokalitami v Českých Budějovicích, které prošly během druhé poloviny 20. století výraznými změnami svého vzhledu i funkce.

Přestože jde o na první pohled nenápadná místa, sehrávala v minulosti významnou roli ve společenském životě města. Procházka rozvíjí možnost je vnímat a analyzovat jako svého druhu jeviště či scény, na níž se v různých dobách pohybovaly a jednaly různé skupiny aktérů. Otázky v aplikaci vedou účastníky od přímého pozorování a reflexe dojmů, přes prohlížení kontextualizačních historických pramenů k formulování celkové charakteristiky místa a hypotéz týkajících se možných příčin jeho pozorované proměny.

Vzdělávací cíl

Žáci jsou schopni na základě přímého pozorování, průzkumu lokality a vybraných dobových pramenů reflektovat a blíže charakterizovat proměny funkce a vzhledu několika veřejných prostranství Českých Budějovic. Formulují hypotézy ohledně příčin těchto proměn a zasazují je do širšího dobového kontextu.

Klíčová slova

veřejný prostor - socialismus - pomníky - židovská kultura - víra - umění

Itinerář procházky:

Jednotlivá zastavení procházky lze absolvovat v libovolném pořadí. Tři z pěti zastavení se nacházejí nedaleko sebe: jedná se o prostor u tzv. balvanu v sousedství přístavby Jihočeské vědecké knihovny na Lidické třídě, pomník českobudějovické synagogy vedle parkovacího domu v blízké ulici F. A. Gerstnera a místo někdejšího pomníku V. I. Lenina na Senovážném náměstí poblíž hlavního vchodu Jihočeského muzea. Čtvrté zastavení se nachází na malém náměstí před obchodním střediskem v ulici Jana Opletala, kde stávala socha Klementa Gottwalda. Páté zastavení leží na Husově třídě u vstupu do kapličky sv. Vojtěcha, poblíž vyústění Sukovy ulice.

Místa procházky:

1. Balvan - Muzeum dělnického revolučního hnutí jižních Čech
2. Pomník na místě budějovické synagogy - ulice F. A. Gerstnera
3. Místo pomníku V. I. Lenina - náměstí 1. máje
4. Místo pomníku Klementa Gottwalda - sídliště Vítězného února
5. Centrum někdejší obce Čtyři Dvory - Husova ulice u kapličky

Předpokládaná délka venkovní aktivity: 90 min.

Aplikace krok za krokem

ZAČÁTEK:

Na jakém místě se nacházíte?

Jihočeská vědecká knihovna - ulice F. A. Gerstnera - Senovážné náměstí - ulice Jana

Opletala - Husova ulice u kapličky

- výběr jedné z možností (v návaznosti na výběr se zobrazí příslušná sada pramenů)

KROK 1:

Vyberte tři pojmy, které nejlépe vystihují, jak na vás působí místo, kde se právě nacházíte.

Smutek - Kontroverze - Klid - Rozrušení - Pohnutí - Vztek - Nespravedlnost - Radost ze změny - Souhlas - Chuť něco udělat - Potřeba se něco dozvědět - Vandalství - Chátrání - Provizorium - Nezaujalo mě - Vzbudilo pozornost - Něco chybí

- nástroj zaklikávání tagů, sada je shodná pro všechna 4 místa procházky

KROK 2:

Prohlédněte si historické materiály vztahující se k místu.

- nástroj galerie - sada vybraných pramenů

KROK 3:

K čemu místo v minulosti sloužilo? Vyberte 1-3 funkce na základě historických pramenů.

místo setkávání - reprezentace a oslava politického režimu - místo ke vzpomínání - místo pro odpočinek - místo zbožnosti - prostor pro umění - žádná funkce / není zřejmé

- nástroj zaklikávání tagů (možnost vybrat maximálně 3)

KROK 4:

Pořídte fotografii, která nejlépe zachytí celek tohoto místa.

- nástroj fotoaparát

KROK 5:

Vyfotografujte detail nebo prvek v okolí, který podle vás určuje charakter tohoto místa.

- nástroj fotoaparát

KROK 6:

Vyberte 1-3 pojmy z nabídky, které podle vás nejlépe charakterizují toto místo.

Tragédie - Komedie - Jevišťe dějin - Propadliště dějin - V záři reflektorů - Zákulisí

- nástroj zaklikávání tagů
- event. i textové pole pro zdůvodnění: Svůj výběr krátce zdůvodněte. / Tuto odpověď jsem zvolil/a, protože...

KROK 7:

Pojmenujte místo.

- nástroj psaní do textového pole

ZÁVĚR - reflexe (mimo aplikaci):

Odpovězte na otázku podle zadání: *Co všechno mohlo způsobit proměnu míst, která jste během procházky navštívili? Porovnejte dnešní vzhled míst s jejich původní podobou a funkcí, kterou jste při procházce vyčetli z dobových pramenů. K odpovědi využijte dojmy a zjištění, které jste během procházky nasbírali.*

Reflexe práce v ulicích

Informace a dojmy shromážděné v aplikaci během procházky by žáci měli využít v navazující fázi reflexe, během níž zformulují odpověď na badatelskou otázku ve formě eseje (150 - 200 slov). Vzhledem k časové náročnosti procházky doporučujeme zadat sepsání eseje formou domácího úkolu.

Zadání pro esej: *Co všechno mohlo způsobit proměnu míst, která jste během procházky navštívili? Porovnejte dnešní vzhled míst s jejich původní podobou a funkcí, kterou jste při procházce vyčetli z dobových pramenů.*

Doplňující informace k místům procházky:

Detailnější kontextualizační informace o historii jednotlivých lokalit lze využít při přípravě procházky a zodpovídání žákovských dotazů. Při samotném plnění úkolů v aplikaci není potřeba jejich detailní výklad žákům.

Muzeum a památník dělnického hnutí jižních Čech

Lokalita mezi řekou Malší a ulicemi Lidická a Mánesova byla původně zaplněna malým náměstíčkem obklopeným nízkými usedlostmi. V letech 1971-1975 došlo k demolici veškeré původní zástavby, na jejímž místě byl realizován reprezentativní areál památníku a Muzea dělnického revolučního hnutí jižních Čech. Projekt vypracoval na základě vítězného soutěžního návrhu tým pražských architektů pod vedením Jana Maláta. Mezi nižší budovou muzea (od 90. let Jihočeská vědecká knihovna) a vyšší budovou Krajského výboru KSČ

(dnes krajské finanční ředitelství a kulturní centrum) byl instalován žulový valoun doplněný na čelní straně emblémem srpu a kladiva, který byl v prosinci 1974 dovezen z lesa v Údolí u Nových Hradů. Valoun byl pojat jako součást památníku obětem fašismu a aktérům dělnického hnutí (na ně odkazovaly verše na betonové stěně za balvanem i v zemi uložené schránky s prstí ze symbolicky významných lokalit spojených s odbojem a událostmi 2. světové války). V letech 2019-2021 byl areál razantně změněn výstavbou nové budovy Jihočeské knihovny, během níž došlo k likvidaci původního památníku a přesunu valounu na nové místo.

Židovská synagoga

Budějovická synagoga byla postavena podle projektu vídeňského architekta Maxe Fleischera v letech 1887-1888 ve stylu neogotiky. Reprezentativní objekt z červených cihel, opatřený dvojicí charakteristických věží, byl 5. července 1942 z rozkazu nacistického vládního komisaře Friedricha Davida vyhozen do povětří a zdemolován. V období komunistického režimu nebyla minulost této lokality nijak viditelně připomínána. Teprve v roce 1992 byl na místě synagogy postaven nákladem Úřadu města a pražské Židovské obce památník ve tvaru tradičního židovského sedmiramenného svícnu (tzv. menor), který zároveň symbolizuje otevřeno lidskou dlaň. Autorem návrhu je sochař Roman Brichcín.

Pomník Vladimira Iljiče Lenina

Pomník byl odhalen na tehdejším náměstí 1. máje (dnes Senovážné) 11. prosince 1972 u příležitosti 50. výročí vzniku Sovětského svazu. Slavnostní akt proběhl za účasti zhruba dvaceti tisíc lidí, místních a krajských funkcionářů i několika sovětských hostů, mj. zástupců města Homel (Gomel), s nímž měly České Budějovice v období tzv. normalizace navázány družební vztahy. Autory bronzové plastiky byli pražští sochaři, manželé Ludvík a Božena Kodymovi, kteří se ve své tvorbě na Leninovy sochy specializovali (mj. Leninův pomník na dnešním Vítězném náměstí v Praze-Dejvicích). Pomník fungoval do roku 1989 jako místo pravidelných výročních manifestací spojených s proslovy a kladením věnců. Během listopadových událostí roku 1989 se naopak změnil v jeden ze symbolů upadajícího komunistického režimu a po veřejné diskuzi byl 30. března 1990 byl z náměstí odstraněn. Plocha náměstí během 90. let ztratila svou shromažďovací funkci a dnes slouží jako parkoviště. Socha skončila po opakované změně vlastníka v soukromé sbírce.

Pomník Klementa Gottwalda

Třímetrová bronzová socha prvního komunistického prezidenta byla vytvořena budějovickým sochařem Františkem Mrázkem a odhalena za účasti zhruba devíti tisíc lidí 24. 5. 1979 na náměstí mezi nákupním střediskem a domem služeb na tehdejším sídlišti Vítězného února (dnes Šumava, okolní prostor nesl v letech 1988-1990 název náměstí K. Gottwalda). Akce se uskutečnila ke 30. výročí konání IX. sjezdu KSČ (první stranický sjezd po převzetí moci komunisty, 1949). Již během demonstrací v listopadu 1989 zazněl opakovaný požadavek na odstranění pomníku coby nežádoucího symbolu komunistického režimu. V prosinci 1989

uspořádali zástupci budějovických studentů podpisovou akci mezi obyvateli sídliště, v níž se většina lidí vyslovila pro odstranění. 29. 12. 1989 byla socha demontována a uložena spolu s Leninovou sochou ze Senovážného náměstí do skladiště. Po opakované změně vlastníka byla prodána do soukromé sbírky.

Centrum obce Čtyři Dvory

Původně samostatná ves Čtyři Dvory, po druhé světové válce připojená k Českým Budějovicím, vznikla ve 14. století podél staré dopravní trasy jako skupina hospodářských dvorů patřících budějovickým měšťanům. Roku 1869 nechal místní rodák, podnikatel Adalbert Lanna postavit uprostřed vsi novorománskou kapli sv. Vojtěcha, kolem níž se výstavbou dalších domů do konce 19. století postupně utvořila malá návěs. Ve druhé polovině 20. století se území Čtyř Dvorů zásadně proměnilo výstavbou panelových sídlišť, výzkumného areálu akademie věd a budějovického Výstaviště v místě nevyužívaných luk u řeky Vltavy. V letech 1986-1990 došlo v rámci přeložení a rozšíření části Husovy třídy k demolici domů na severovýchodní straně někdejší návsi po obou stranách kaple. Po roce 2015 nahradil podstatnou část historické zástavby naproti kapli, včetně objektu hostince, převýšený bytový dům a další rozměrné novostavby vznikly v bezprostředním okolí. Kaplička slouží od roku 1992 pravoslavné církvi.

Literatura:

Daniel Kovář: České Budějovice, II. díl, Předměstí. Praha - Litomyšl 2006.

Daniel Kovář: Příběhy budějovických pomníků. České Budějovice 2000.

Encyklopedie Českých Budějovic [online]: <https://encyklopedie.c-budejovice.cz/>

Dobové video z výstavby Muzea dělnického hnutí jižních Čech, 1975:

<https://www.youtube.com/watch?v=BK7pdoezxi0>

Letecké snímky města z 50. let 20. století: <https://geoportal.gov.cz/>

Na každém z těchto míst procházejí uživatelé shodnou posloupností kroků:

začátek - výběr lokality

krok 1 - reflexe pocitů

krok 2 - kontextualizace = prohlížení dobových materiálů

krok 3 - práce s prameny - pojmenování funkce místa

krok 4 - fotografování - celek místa

krok 5 - fotografování - detail nebo další díla v okolí

krok 6 - shrnující charakteristika místa 1-3 "scénologickými" pojmy

krok 7 - vytvoření vlastního pojmenování místa

METODIKA:

České Budějovice: (Ne)viditelná místa